

Stanovisko veřejné ochránkyně práv

k výkonu veřejného opatrovnictví při zajištění sociální služby se zvláštním zřetelem na rizika tzv. neregistrovaných sociálních služeb

V roce 2014 jsem provedla systematickou návštěvu¹ Domova na kopci, ubytovacího zařízení v Ústeckém kraji. Návštěva byla součástí série systematických návštěv zařízení, která neměla oprávnění k poskytování sociálních služeb dle ustanovení § 78 a násl. zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, a přitom budila podezření, že poskytují pobytové sociální služby.

Na základě zjištění z návštěvy jsem dospěla k závěru, že zařízení neposkytovalo klientům pouze ubytování a stravu, ale zajišťovalo péči, která svým charakterem a rozsahem odpovídala základním činnostem pobytové sociální služby typu *domov pro seniory* nebo *domov se zvláštním režimem*, tak jak je vymezuje zákon o sociálních službách.

Domov na kopci se cíleně soustředil na osoby, které v nějaké míře potřebovaly péči. Cílovou skupinu tvořili lidé s různým typem zdravotního znevýhodnění a senioři. V době, kdy jsem zařízení navštívila, měli klienti různou míru závislosti na poskytované péči. Radě klientů by postačovala k řešení nepříznivé sociální situace podpurná komunitní nebo terénní služba, pokud by měli zajištěno bydlení. Někteří naopak potřebovali nejen sociální, ale i ošetrovatelskou péči odpovídající odborné péči v pobytovém zařízení sociálních služeb.

Úroveň poskytované péče sice svým rozsahem odpovídala pobytové sociální službě, ale kvalitou neodpovídala tomu, co předepisuje zákon a prováděcí vyhláška pro daný typ sociálních služeb a ani základním zásadám poskytování sociálních služeb. Přestože se v zařízení nacházeli i klienti závislí na péči druhého člověka ve všech činnostech péče o sebe sama, nebyla péče zajištěna dostatečně, personálně ani materiálně. Dále jsem zjistila uplatňování nepřipustných režimových opatření (omezování volnosti opustit budovu či areál, odebírání osobních dokladů, izolace klientů), rizikové nakládání s medikací, vytváření finanční závislosti klientů na zařízení. Poměry v zařízení bylo možné označit za špatné zacházení.

Ve vztahu k Domovu na kopci jsem po vydání zprávy o provedení návštěvy a marném čekání na reakci na doporučení k učinění opatření k nápravě zvolila

¹ Na základě § 1 odst. 3 a 4 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů: „Ochránce provádí systematické návštěvy míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí nebo v důsledku závislosti na poskytované péči, s cílem posílit ochranu těchto osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením.“ Více k systematickým návštěvám viz <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/>.

sankční postup podle zákona o veřejném ochránci práv. Svá zjištění jsem zveřejnila a jsou dostupná na internetových stránkách.²

Návštěvy dalších ubytovacích zařízení přinesly podobná zjištění o nekvalitně poskytované péči a někde také o špatném zacházení. Shrnula jsem je a zveřejnila ve zprávě Ubytovací zařízení poskytující péči bez oprávnění.³

Při návštěvě Domova na kopci jsem se setkala i s několika klienty s omezenou svéprávností, za něž smlouvy o ubytování a smlouvy o poskytnutí péče uzavřeli veřejní opatrovníci. S ohledem na uvedená závažná zjištění o zásazích do práv klientů jsem se rozhodla prošetřit také postup jejich opatrovníků – obcí. Po vydání zpráv o šetření jsem ve vztahu k dotčeným obcím jednotlivé věci již uzavřela.

Toto stanovisko vychází jak ze zkušeností ze systematických návštěv neregistrovaných zařízení pobytových sociálních služeb, tak i uvedené série šetření výkonu veřejného opatrovnictví. Shrnuje obecné teze pro výkon veřejného opatrovnictví s ohledem na zajištění vhodné sociální služby opatrovanému.

A - Právní úprava opatrovnictví

Původní pojetí náhradního rozhodování, kdy opatrovník rozhodoval zcela sám a namísto opatrovaného, nahradil koncept podporovaného rozhodování. Současné pojetí spolurozhodování vychází z předpokladu, že se každý může rozhodovat samostatně, byť k tomu potřebuje větší či menší podporu. Opatrovnictví znamená nejen právní zastupování opatrovaného, ale především podporu při ochraně jeho zájmů a naplňování jeho práv. Rozsah práv a povinností směřující k naplnění tohoto principu určí jednak individuálně soud, který opatrovníka jmenoval, a jednak vyplývá ze zákona, především občanského zákoníku.⁴ Konkrétně jsou výkon opatrovnictví a z něj plynoucí povinnosti upraveny v obecné části, v hlavě druhé a hlavě třetí.

Povinností opatrovníka je zastupovat opatrovaného při právním jednání, kterého není podle rozhodnutí soudu sám schopen. Opatrovník se dále stará o naplnění práv osoby omezené ve svéprávnosti a chrání její zájmy, dbá o způsob jejího života. Zároveň je jeho základní povinností respektovat názory i zcela osobní preference a přání zastoupeného, jeho přesvědčení nebo vyznání a promítat do jeho života i dříve vyslovené postoje, které dotvářejí kontinuum jeho osobnosti. Nemají-li být rozhodnutí činěna podle právních prohlášení a názorů opatrovaného, musí být jasně, proč to nebylo možné. Výslovně zákon stanoví požadavek stran způsobu života opatrovaného – aby nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i jeho zvláštním představám a přáním.

² Veřejný ochránce práv [on-line]. Brno: © Kancelář veřejného ochránce práv [vid. 10. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/sankce/>.

³ Veřejný ochránce práv. Ubytovací zařízení poskytující péči bez oprávnění. Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv [on-line]. Brno: 2015 [vid. 10. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zarizeni/neregistrovane-socialni-sluzby/>.

⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Vzájemný vztah opatrovaného a opatrovníka má být založen na důvěře. Opatrovník má projevovat skutečný zájem o opatrovaného a dále i respekt v podobě vstřícnosti, pokud mu má vysvětlovat povahu a následky rozhodnutí.

I když je těžiště práce opatrovníka často ve správě majetku, zahrnuje také záležitosti velmi osobní (dotýká se například zdravotního stavu opatrovaného). Opatrovník jedná osobně a pravidelně, má být také ve spojení přímo s opatrovaným, nevyžaduje-li nutná potřeba pověření dalšího zástupce. Překážku výkonu opatrovnictví pak představuje rozpor zájmů opatrovaného se zájmy opatrovance.

I když je opatrovaný omezen ve svéprávnosti a byl mu ustanoven opatrovník, neznamená to automaticky, že nemůže nadále právně jednat sám. Občanský zákoník předpokládá jednání opatrovaného v běžných záležitostech každodenního života a i v dalších případech připouští, aby jednání opatrovaného nebylo neplatné.

B - Posouzení potřeb a schopností opatrovaného

Předpokladem pro řádný výkon opatrovnictví je dostatečná znalost a posouzení potřeb a schopností opatrovaného, znalost jeho názorů, přesvědčení, vyznání, poměrů, v nichž žije, a stejně tak i poměrů dřívějších, včetně předchozího způsobu života.

Řada osob, jejichž situace si vyžádala omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka, se v důsledku nepříznivého zdravotního stavu a například i ztráty bydlení ocitá v **nepříznivé sociální situaci**.⁵ Přístupem, který umožňuje nejlépe naplňovat práva a potřeby člověka v nepříznivé sociální situaci, je tzv. **plánování zaměřené na člověka**. Jeho klíčové principy jsou „hledání silných stránek, nadání a dovedností člověka v kontextu komunity, posilování hlasu člověka a jeho blízkých, mapování historie, hodnocení současnosti a definování potřebných změn do budoucna“.⁶ Uplatnění tohoto přístupu by měl opatrovník garantovat.

Mapování potřeb opatrovaného je postup komplexní a složitý, ke kterému je třeba mít dostatečné předpoklady a dovednosti. Pokud na to opatrovník nestačí odborně nebo nemá kapacitou, měl by využít **podpory sociální práce**. Opatrovník má možnost oslovit obecní úřad obce s rozšířenou působností, který podle ustanovení § 92 písm. d) zákona o sociálních službách „na území svého správního obvodu koordinuje poskytování sociálních služeb a realizuje činnosti sociální práce vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace a k sociálnímu začleňování osob“.

K potřebám opatrovaného a také k jeho schopnostem musí opatrovník soustavně přihlížet, pravidelně je vyhodnocovat a k vyhodnocování využít všech

⁵ Ustanovení § 3 písm. b) zákona o sociálních službách: Nepříznivou sociální situací se rozumí oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.

⁶ QUIP. Plánování zaměřené na člověka. [on-line]. Dostupné z <http://www.kvalitavpraxi.cz/planovani-zamerene-na-cloveka.html>.

reálně dostupných a relevantních zdrojů informací.⁷ Neměl by se však omezit pouze na svoje posouzení, ale v případě, že má takovou možnost, měl by **konzultovat situaci opatrovaného s dalšími úřady či jinými důvěryhodnými osobami, které jsou aktivní v jeho životě** (lékař, psycholog, poskytovatel sociálních služeb apod.).

Pečlivé a správné posouzení potřeb a schopností opatrovaného je základem pro hledání řešení jeho nepříznivé sociální situace.

C - Právo na život v přirozeném prostředí

S ohledem na míru postižení a zároveň také na přání opatrovaného musí opatrovník řešit otázku, zda by byl opatrovaný schopen s odpovídající formou a mírou dopomoci (např. zajištěním terénní sociální služby) žít v přirozeném sociálním prostředí, a nikoliv v instituci.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením,⁸ kterou je Česká republika vázána, v článku 19 stanoví, že stát uznává právo všech osob se zdravotním postižením žít v rámci společenství a zajistí, aby osoby se zdravotním postižením měly možnost si zvolit místo pobytu, s kým budou žít a nebyly nuceny žít v institucionalizovaném prostředí. Lidé s postižením mají právo žít nezávislým způsobem života a být začleněni do společnosti a komunity. Cílem, ke kterému se Česká republika zavázala a na který by měli dbát i veřejní opatrovníci, je tedy umožnit osobám se zdravotním postižením žít v jejich přirozeném prostředí, nikoliv je z něho vytrhávat a doslova umísťovat do institucí, v některých případech i daleko od původních sociálních vztahů a prostředí. To stanoví rovněž § 467 odst. 2 občanského zákoníku jako požadavek, aby *„způsob opatrovancova života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby odpovídal jeho představám a přáním“*.

Tomuto cíli by měl být přizpůsoben i výběr konkrétní sociální služby, respektive řešení nepříznivé sociální situace. Vždy je třeba volit to řešení (sociální službu), které je nejméně omezující a které preferuje opatrovaný. **Proto má opatrovník nejdříve posoudit potřeby opatrovaného, a jakmile dojde k závěru, že postačí dopomoc v domácnosti (v prostředí, které představuje jeho domácí prostředí), nemá volit pobytovou sociální službu.** Volba pobytového zařízení sociálních služeb v situaci, kdy osobě mohou stačit služby terénní a ambulantní, znamená prohloubení její závislosti na péči a nepřispívá k udržení nebo zvyšování stávajících kompetencí. K využití pobytové služby je možné přistoupit, až když je zjevné, že opatrovaný není schopen života s menším omezením a jinou pomocí a podporou.

Právo na život v přirozeném prostředí nachází oporu i v zákoně o sociálních službách v ustanovení § 2 odst. 2: *„Pomoc poskytnutá prostřednictvím sociálních služeb musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti a posilovat jejich sociální začleňování.“* V § 38 zákon stanoví právo každého na poskytování služeb sociální

⁷Takovým zdrojem může být i opatrovnická rada, která by měla být složena z lidí, které k opatrovanému mají blízko, příp. ze zástupců organizací, které se zabývají ochranou práv osob s postižením.

⁸ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 10/2010 Sb. m. s.

péče v nejméně omezujícím prostředí. **Také poskytovatel sociální služby má vyhodnocovat, zda pro uživatele (klienta) není vhodnější jiná, méně omezující sociální služba**, jako je např. chráněné bydlení nebo terénní sociální služba, a působit na uživatele aktivně. Tato zásada se uplatňuje i při výkonu sociální práce (obecními úřady obcí s rozšířenou působností).

Pokud opatrovník dospěje k závěru, že nevhodnějším řešením situace opatrovaného je zajištění péče v pobytovém zařízení sociálních služeb, měla by péče rozsahem a kvalitou odpovídat potřebám opatrovaného a měla by pro něj být co nejméně restriktivní. Volba konkrétního zařízení by měla být výsledkem společného rozhodnutí opatrovníka a opatrovaného.

Za nepřijatelné považuji to, že opatrovníci ve zkoumaných případech „umístili“ opatrované do Domova na kopci, aniž zařízení dostatečně znali a věděli, jaké služby a v jaké kvalitě zajišťuje.⁹ Typické bylo rovněž to, že opatrovníci uzavírali smlouvu o ubytování i smlouvu o poskytnutí pomoci na dálku bez jakéhokoliv ověření důvěryhodnosti druhé strany.

Předání opatrovaného do zařízení, které je vzdálené původnímu bydlišti a navíc omezuje jeho kontakt se společenským prostředím, může znamenat omezení práva na život v přirozeném prostředí. Byť je vzdálenost relativní kategorií (například s ohledem na dopravní dostupnost a obslužnost hromadnou dopravou), může v konkrétním případě vést k sociálnímu vyloučení člověka, respektive k prohlubování jeho sociální izolace. **Otázka možnosti začlenění do společnosti musí být vážena a zohledněna v rámci rozhodování o uzavření smlouvy o poskytnutí sociální služby. Při volbě vhodné sociální služby je třeba vážit i otázku vzdálenosti, která může limitovat klienta v začlenění do společnosti a omezovat jej ve stávajících společenských vztazích.**

Většina klientů navštíveného zařízení pocházela z daleka (Domov na kopci byl v Ústeckém kraji, klienti pocházeli z kraje Moravskoslezského). Udržení kontaktu s rodinou a původním sociálním prostředím bylo značně omezeno. To potvrzovali i klienti, kteří opakovaně projevovali přání být blíže svým rodinám. V zařízení mohli navazovat a udržovat sociální vazby jen s ubytovanými, případně s personálem. Od zbytku společnosti byli de facto izolováni a do kontaktu s ní přicházeli minimálně.

Opatrovník nesmí člověka závislého na péči předat poskytovateli, který nemá oprávnění k poskytování sociálních služeb (zařízení bez registrace). Takové zařízení nejenže nepředstavuje záruku dodržování základních práv a svobod klienta, ale je pro něj naopak hrozbou.

Skutečnost, že stávající počet a kapacita sociálních služeb se s ohledem na poptávku jeví jako nedostatečná, nemůže vést opatrovníka k tomu, aby automaticky presumoval, že podání žádosti o poskytnutí vhodné sociální služby (chráněné bydlení, terénní služby poskytované do bytu) bude bezpředmětné. Osoby se zdravotním postižením i s ustanoveným veřejným opatrovníkem musejí mít

⁹ Poznání kvality má jistě své meze, nicméně je možné se povahou zařízení seznámit osobně, hledat informace v Registru poskytovatelů sociálních služeb o povaze zařízení a o proběhlých inspekcích, anebo i zveřejněné reference na internetu.

rovnoprávné postavení s jinými žadateli a nelze rezignovat na podávání žádostí z důvodu dlouhých čekacích dob a nižší výše příjmu.

Vím, že v některých lokalitách v České republice je situace taková, že poptávka po pobytových sociálních službách převyšuje nabídku, stejně tak u obecních bytů nebo bytů zvláštního určení. Některé mé požadavky pak mohou vyznívat jako nereálné. Nicméně v situaci, kdy si stav opatrovaného vyloženě nevyhnuje nástup do pobytového zařízení, jsou tyto argumenty zcela namístě.

D - Podpora a pomoc opatrovníkovi

V případě, kdy není dostupná vhodná sociální služba (pobytová, ambulantní či terénní), existují další možnosti jak jednat. Zákon o sociálních službách umožňuje každému:

- obrátit se na obecní úřad obce s rozšířenou působností v situaci, kdy neposkytnutí okamžité pomoci by ohrozilo zdraví nebo život člověka [§ 92 písm. a) a c)],
- vyrozumět obecní úřad obce s rozšířenou působností o tom, že je na území jeho správního obvodu poptávka po určitých sociálních službách [§ 92 písm. d), úřad pak koordinuje poskytování a provádí sociální práci; související povinnost má i krajský úřad],
- vyrozumět kraj jako subjekt, který zjišťuje potřeby poskytování sociálních služeb na svém území a zajišťuje dostupnost služeb, o tom, jaká je poptávka po určitých sociálních službách [§ 95 písm. a) a g)].

V situaci, kdy je výkonem opatrovnictví pověřen veřejný opatrovník, sama obec touto cestou získává poznatky o potřebách poskytování sociálních služeb na svém území [§ 94 písm. a) zákona o sociálních službách] a nadále může činit kroky ve smyslu plánování rozvoje sociálních služeb. Jedná se o záležitosti související s výkonem samostatné působnosti obce, jak je stanoví a předpokládá obecní zřízení¹⁰ – dostatečné zajištění sociálních služeb je v zájmu obce a občanů obce (§ 35 odst. 1). „*Obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů* (§ 35 odst. 2).“

Pokud je tedy stávající síť sociálních služeb nedostatečná, může sama obec (i ve spolupráci s dalšími obcemi) iniciovat vznik nové sociální služby, která by pokryla zájem a potřeby občanů.

E - Sociální práce

S tím, že sociální práce má v činnosti krajského či obecního úřadu své místo, počítá zákon o sociálních službách, když stanoví povinnosti úřadů.

¹⁰ Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů.

E.1 Povinnosti krajského úřadu (§ 93 zákona o sociálních službách):

- (1) „Zajišťuje ve spolupráci s ostatními poskytovateli sociálních služeb a obecním úřadem obce s rozšířenou působností, příslušným podle místa hlášeného pobytu osob, poskytnutí sociálních služeb v případě, kdy poskytovatel sociálních služeb ukončil poskytování sociálních služeb z důvodu zrušení jeho registrace, pozbytí její platnosti, popřípadě z jiného důvodu, a osoby, kterým tento poskytovatel dosud poskytoval sociální služby, se nacházejí v bezprostředním ohrožení jejich práv a zájmů a nejsou schopny samy si zajistit pokračující poskytování sociálních služeb.“
- (2) „Na území svého správního obvodu koordinuje poskytování sociálních služeb a realizuje a koordinuje činnosti sociální práce vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace a k sociálnímu začleňování osob.“

Tyto činnosti zahrnují i realizaci sociální práce, kdy krajský úřad, mimo jiné, shromažďuje informace a údaje od obecních úřadů za účelem tvorby koncepce sociální péče na úrovni regionu.¹¹

E.2 Povinnosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností (§ 92 zákona o sociálních službách):

„Na území svého správního obvodu koordinuje poskytování sociálních služeb a realizuje činnosti sociální práce vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace a k sociálnímu začleňování osob; přitom spolupracuje s krajskou pobočkou Úřadu práce a krajským úřadem.“

Po úřadu je možné oprávněně požadovat, aby na základě upozornění provedl depistáž a aby sociální pracovníci obecního úřadu:

- *vyhledávali klienty sociální práce v jejich přirozeném prostředí,*
- *prováděli individuální plánování cílů klienta a kroků, které povedou k jejich naplnění,*
- *realizovali přímou sociální práci s klientem zaměřenou na změnu klienta,*
- *realizovali činnosti zaměřené na změnu sociálního prostředí klienta.¹²*

Dále je možné žádat poskytnutí základního sociálního poradenství.¹³

F - Zařízení poskytující pobytové sociální služby bez oprávnění (registrace)

Sociální službu lze poskytovat jen na základě oprávnění,¹⁴ jehož získání je podmíněno splněním řady požadavků. Registrace je povinná pro všechna zařízení, která poskytují sociální služby, a není možné se jí vyhnout tím, že zařízení bude

¹¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí: Doporučený postup č. 1/2012 k realizaci činností sociální práce na obecních úřadech typu II., typu III., újezdních a krajských úřadech, ze dne 4. 7. 2012.

¹² Tamtéž

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Ustanovení § 78 a násl. zákona o sociálních službách.

poskytovat sociální služby na základě živnostenského oprávnění.¹⁵ V případě, že zařízení poskytuje sociální služby bez oprávnění, jedná se o nelegální činnost, která může být postihnuta ve správním, případně i trestním řízení.

Zařízení bez oprávnění k poskytování sociálních či zdravotních služeb (ubytovny, penziony) nemohou poskytovat žádnou ošetrovatelskou péči, omezovat klienty v pohybu, přebírat kontrolu nad jejich financemi a dalšími záležitostmi apod.

Status zařízení je seznatelný z veřejného Registru poskytovatelů sociálních služeb. Varovným signálem je, pokud provozovatel ubytovny zároveň organizuje služby asistentů sociální péče. (Institut asistenta není v zákoně o sociálních službách zakotven za účelem poskytování péče klientům zařízení, nýbrž neformálním způsobem mimo instituce.) V současné době je poskytování sociálních služeb bez náležitého oprávnění relativně rozšířené a opatrovník se povahou zařízení při výběru vhodné sociální služby musí zabývat.

Rozhodně doporučuji opatrovníkům nepředávat opatrovaného, který je závislý na péči, neregistrovanému zařízení pobytových sociálních služeb.

G - Zájem a ochrana práv klienta žijícího v instituci¹⁶

Zákon o sociálních službách předpokládá, že opatrovníci spolupracují s poskytovateli např. tak, že dodávají důležité informace o potřebách opatrovaných a jsou zapojeni do plánování průběhu poskytování sociální služby a hodnocení jejího průběhu (pomocí individuálního plánování, plánu rizikových situací apod.). Tak opatrovníci sledují i kvalitu poskytované služby. Pokud je toho k hájení práv a zájmů opatrovaného zapotřebí, mohou podat i stížnost.

Opatrovník může využít svůj kontrolní potenciál jen tehdy, když má základní znalosti o principech poskytování sociálních služeb a požadavcích na jejich kvalitu a když je s klientem sociální služby v přiměřeně častém kontaktu.

Především se má opatrovník zajímat o otázky dotýkající se základních práv opatrovaného. Nemá mu tedy uniknout kvalita poskytované základní péče, materiální podmínky péče, uplatňovaná režimová opatření (například možnost opustit zařízení nebo být v kontaktu s vnějším světem), nedostatečné podmínky pro zachování soukromí a zajištění osobní bezpečnosti apod.

Zájmem opatrovaného a povinností opatrovníka je také správa jmění opatrovaného. Správa majetku opatrovníkem, včetně správy finančních prostředků, by neměla být riziková. Opatrovník by tedy neměl tuto povinnost bez dalšího převést na zařízení, aniž by věděl, jak je s prostředky opatrovaného nakládáno a zda jsou skutečně účelně využívány k zajištění potřebné péče.

¹⁵ Pro více informací k povaze neregistrovaných poskytovatelů sociálních služeb odkazují na Stanovisko veřejného ochránce práv k poskytování sociální péče na základě živnostenského oprávnění [online]. Dostupné z http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2013/Stanovisko_soc_sluzby_po_zivnostensku.pdf

¹⁶ Přestože je potřeba ochrany práv a jejich prosazování pojímána v rámci této zprávy v kontextu poskytování sociálních služeb, je třeba základní teze výkonu opatrovnictví vztáhnout pochopitelně na opatrovance v jakékoliv instituci např. v psychiatrické léčebně.

I v případě čistě ubytovacích zařízení může opatrovník zasáhnout, pokud je opatrovanému poskytována služba v rozporu s jeho právy (ať již mu zařízení odebere osobní doklady a nakládá s citlivými údaji, limituje klienta v možnosti opustit zařízení, podmínky ubytování nejsou řádně zajištěny apod.).

H - Závěry

Obsahem řádného výkonu povinností opatrovníka je postupovat v zájmu opatrovaného. Aby opatrovník mohl jednat v zájmu opatrovaného, musí znát také jeho potřeby a schopnosti a poměry, ve kterých žije.

Pokud není v silách opatrovníka posoudit situaci opatrovaného a navrhnout adekvátní řešení a kroky, které k němu mohou vést, je namístě, aby se opatrovník obrátil na příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností. V rámci výkonu přenesené působnosti obec vykonává sociální práci, která zahrnuje, mimo jiné, vyhledání osob v nepříznivé sociální situaci (případně osob ohrožených) a individuální plánování směřující k jejímu řešení.

Osoba se zdravotním postižením (opatrovaný) má právo na život v přirozeném prostředí. Opatrovník musí usilovat o to, aby opatrovaný měl možnost žít v maximální míře nezávislým způsobem života a byl začleněn do společnosti. K tomu by měl využít všech dostupných služeb poskytovaných v domácím prostředí nebo terénních služeb. K volbě využít služeb pobytového zařízení, což ze své podstaty představuje již určité omezení svobody člověka a jeho nezávislého způsobu života, by mělo být přistoupeno jen tehdy, když je zjevné, že opatrovaný není schopen žít s pomocí a podporou poskytovanými v méně omezujícím prostředí. Opatrovník má dbát na to, aby byl opatrovaný začleněn do společnosti, a k tomu má využít vhodných podpůrných opatření.

V zařízeních, která poskytují sociální služby bez náležitého oprávnění (registrace), je velké riziko špatného zacházení. Veřejný opatrovník proto nesmí uzavřít smlouvu o pobytu opatrovaného v takovém typu zařízení a je povinen vyhledat vhodné registrované zařízení sociálních služeb.

U člověka, který žije v instituci, by měl opatrovník představovat záruku ochrany jeho práv. Opatrovník má být aktivní ve své roli dle zákona o sociálních službách (v rámci individuálního plánování) a pravidelně se s opatrovaným stýkat, a soustavně tak sledovat kvalitu poskytované péče.

Vím o tíživé situaci obcí – veřejných opatrovníků, které se potýkají s personálními i finančními těžkostmi, a to za situace převážně chybějícího metodického vedení. Věřím, že ke zlepšení mohu přispět i svým zhodnocením jednotlivých případů, byť jsem si vědoma toho, že v tuto chvíli má moje kritika, dopadající na konkrétního opatrovníka, příčiny hlubší a systémové.

Mgr. Anna Š a b a t o v á, Ph.D., v. r.
veřejná ochránkyně práv
(stanovisko je opatřeno elektronickým podpisem)